

Паночко Михайло Миколайович  
Паночко Михайло Михайлович  
Дрогобич

## ВОЛОДИМИР ГНАТЮК — ДОСЛІДНИК ГУЦУЛЬСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Вивчення Гуцульщини починалося з окремих етнографічних, фольклорних праць та розвідок, однак дослідники постійно зверталися і до вивчення гуцульських говірок. Історичний огляд етнографічного дослідження Гуцульщини першим подав Володимир Гнатюк у праці «Причинки до пізнання Гуцульщини»<sup>1</sup>.

Він також зібрав у цім краї матеріали, уміщенні в «Народних оповіданнях про опришків» [2, 354]. У передмові до збірки автор подав важливі відомості про фонетичні та морфологічні риси гуцульського діалекту, а в кінці — невеликий «Словарець» [2, 331-341], який укладено «виключно для розуміння текстів сеї книжечки». У ньому 517 словниковых статей, заголовками яких виступають переважно специфічні лексичні та семантичні вузьколокальні діалектизми, що звичайно не фіксуються словниками Є. Желєхівського та Б. Грінченка. Фактично ж у «Словарці» діалектизмів значно більше, оскільки в даних словниковых статтях їх наводиться два, три, а то й чотири.[3, 38].

У 1984р. побачила світ книга «Володимир Гнатюк «Наукове товариство імені Шевченка у Львові» (Історичний нарис першого 50-річчя — 1873-1923) із передмовою Володимира Яніва «До джерел творчої енергії Автора Нарису» [4], у якій він говорить про велику «Трійцю», яка була у НТШ: Михайло Грушевський, Іван Франко і Володимир Гнатюк. Автор згаданої передмови твердить про «Золоту добу» — це конкретно велике десятиріччя 1898-1907, коли три корифеї одночасно й однозвучно діяли: перший як голова товариства (1897—1913), другий як директор його філологічної секції (1898-1907), останній як довголітній генеральний секретар (1898-1926), що йому довелося саме після невиліковного занедужання Івана Франка та уступлення з головування Михайла Грушевського утримати протяжність праці НТШ у дуже важкий час війни із московською окупацією Львова та в перші роки зміни політичної ситуації в Галичині. З цього вже виразно видно роль Володимира Гнатюка в НТШ. Йому допомагали професори, доктори Василь Щурат і Кирило Студинський [4, 8].

Ми зупинимося на дослідженні Володимира Гнатюка «Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності», зокрема на другому відділі пісень — гуцульських [5, 15-18, 58-67]. Автор зауважує, що більшість гуцульських пісень, уміщених у статтях, представляє тодішній побут гуцулів, а лише незначне число можна б частково віднести до найдавніших часів, хоч спосіб представлення і в тім разі новий.

<sup>1</sup> Грунтовий огляд праць, присвячених дослідженню Гуцульських говірок містить праця Б. В. Кобилянського [1, 3-273]

Переглядаючи їх по черзі, бачимо, що найважніший мотив у них — це також економічні відносини і то незвичайно прикрі. З давніх гуцульських багачів блимають лише де-не-де ще недобитки, а головна маса — це просто жебраки. І хоч і тут пісня приписує головну вину за зубожіння селян панам та жидам, то значну її частину звалию є на них самих, а головне на їх п'янство. Через це попродали гуцули свої маєтки, почавши від розлогих полонин, лісів та царинок, а скінчивши на виробах, що служили колись для прикраси чи то світлиць та хоромів, чи осіб... Які при тім діялися зловживання, того з пісень не видно, але усні оповідання, що ходять між гуцулами на цю тему і представляють конкретні факти зловживань, зібрані разом і опубліковані, дали б інтелігентному читачеві таку лектуру, від якої ставало б йому волосся на голові. З того викладу певного матеріалу лише можна б також зрозуміти їх ненависть до гуцульських визискувачів, у першу чергу жидів, що опутали гуцульське плем'я своїми сітями.

Однинці пізнають уже, що в п'янстві погибель селянства; вони раді б, щоби воно загубилося, пропало, але дороги до його викорінення не знають. Справді є закон про п'янство:

*Ой по трішки би горілки, брате, віпивати,  
Бо вже так нам засудили в Відни депутати.*

Або:

*Війшла, брате, нова мода та й нова устава,  
Що вже тепер горівочка гостро заказана!*

Та що ж, у тім законі стільки фірточок, що він не може запобігти лихові. Надто хто не п'є гострих напитків, то п'є пиво, а воно так само приводить до біди. Помалу однак починає пробиватися й агітація на здержаність від напитків:

*Ану лишім, господарі, всі горівку пити,  
Аж туди мут жидинята дрантливі ходити.*

Чи вона поведеться, особливо при незміненню теперішніх економічних відносин, це інша справа, але що може принести селянству деяку користь, це напевне. Невідрядне економічне становище гуцулів само викликає у старших, що пам'ятають кращі часи, порівняння з давнішими, коли кожен гуцул був собі пан, майже незалежний від нікого, володів величезним майном та не дбав ні про чию ласку. І те порівняння наводить невеселі згадки, бо з колишніх юнаків поробилися лише діди. Декому однак починають розкриватися очі, починають бачити, що земля — «ґрунт» та бажали б повернутися до тої «давнини»:

*Ей просім ми, брате, Бога, Бог ме помагати,  
Бо зачыла руска віра грунти купувати.*

Між причинами лихого економічного становища подає пісня і цю, що гуцули молодо женяться, не привчivши наперед добре газдувати, та через те руйнуються так, що потім не залишається їм нічого більше, як іти в найми:

*Єк займив жиць худобину, нема що й робити,  
Коли ми си газда трафив, йшов бис си наймити.*

а жінку — «біда бери жінку», що йому по цій? Та нам видається цей мотив за мало виправданий і його певно можна б було приложить хіба до деяких нечисленних одиниць, але не до загалу.

Безвихідне становище примушує й гуцула смігрувати, але він смігрує не далеко та не на все, лише на короткий час на заробітки, на Буковину та Молдавію, де сподівається кращого гаразду.

*Як казала ж молодичка молоденька с ночи,  
Шо ши туди є гаразди на волоскім боці...*

Між піснями бачимо декілька на військові теми. Парубок жениться, щоби звільнитися через це від служби, але закон звільняє лише тих, хто утримує безпомічну родину. Не згадується про те, що той самий закон забороняє женитися перед бранкою (набором до війська).

У гуцульських піснях маємо згадки про розповсюдженій між гуцулами звичай мати жонатим та замужнім своїх любасок та любасів. А що такі перелюби не доводять до нічого доброго — особливо любаски ведуть перед у всяких інтригах проти своїх суперниць — на це вказують численні процеси за бійки, убивства, сварки і т.п. Подружжя молодого зі старою, старого з молодою, парубка із вдовою, діда з бабою — це здавна відомі мотиви. Та все цікаве саме собою, тому й ці пісні звертають на себе увагу. Мова в піснях, утворених галицькими русинами, передана взагалі досить добре.

Пісні записав у с.Брустурах, повіт Косів від Михайла Олексюка Роман Смалько. Львів, 21. VI. 1902 року.

Самих тільки збірників етнографічної комісії та «Матеріалів до української етиології» опублікував В.Гнатюк 58 томів. Його перу належать сотні рецензій і відгуків на публікації не тільки в галузі фольклору та етнографії — він систематично веде в «Записках НТШ» огляд наукових видань. Як секретар «Українсько-руської видавничої спілки», він виступає в пресі з різноманітних питань, що стосуються української культури: народної освіти, справи українського університету у Львові, видавничої справи, української преси, що виходила в різних країнах тощо. Важко навіть уявити собі, як могла одна людина здійснювати всю цю величезну роботу [6, 64].

Своєю науковою і науково-організаційною діяльністю Г.Гнатюк став у перші ряди слов'янських фольклористів і етнографів.

Фольклорні записи В. Гнатюка — це справжня скарбниця української діалектології. Записані з максимальною точністю, хоча й не фонетичною транскрипцією, фольклорні публікації В. Гнатюка доносять до нас усе багатство лексики, всі особливості синтаксису і морфології наших говорів з-перед 130 років. Навіть із записів фонетичних явищ досвідчений діалектолог зуміє зробити багато цікавих висновків. Фольклорні збірки Володимира Гнатюка становлять неоціненне джерело для української історичної діалектології.

## Література

1. Кобилянський В.В. Діалект і літературна мова. – К., 1960.
2. Гнатюк В. Народні оповідання про опришків// Етнографічний зб.: Виданеться етнографічною комісією НТШ. — Львів, 1910.— Т. 26.
3. Гуцульщина. Лінгвістичні студії. – К., 1991.
4. Володимир Гнатюк «Наукове товариство імені Шевченка у Львові» (Історичний нарис першого 50-річчя — 1873-1923). – Мюнхен-Париж, 1984.
5. Гнатюк В. Пісенні новотвори в українсько-руській словесності, –р.1902. – Ки. VI. – Т.50 і 52. – Р.1093. – Ки. II.
6. Гемецька Л.Л. В.Гнатюк і питання української мови// Мовознавство. — 1971. – № 3.

Богдан Сютя  
Київ

## КІЛЬКА СЛІВ ДО ПРОБЛЕМИ ОПРАЦЮВАННЯ І ПУБЛІКУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ЗАПИСІВ

Ім'я Володимира Гнатюка виринає при роботі практично над кожною найменшою розвідкою, присвяченою записам українського фольклору. Визначний збирач народної творчості і видатний учений-фольклорист, він чимало праці доклав до вивчення й опрацювання доступних друкованих та рукописних джерел. Саме тому його прецизійні в науковому відношенні монографічні збірки українського фольклору не втратили своєї актуальності донині й увійшли в золотий фонд світової народознавчої науки. Але й сьогодні цілий ряд сторінок діяльності вченого потребує глибокого осмислення. Не претендуючи на всебічне охоплення окресленої проблеми, зупиняюся на одному з невеличкіх, але, на мою думку, доволі важливих її аспектів. Маю на увазі проблему опрацювання та публікування фольклорних записів.

Ця проблема для західної фольклористики в загальних рисах є практично вирішеною уже від сотні літ. Не буду заглиблюватися в описування досягнень численних шкіл західної фольклористики ХХ століття та використання у згаданій науці досягнень сучасної аудіо-, відео- та комп'ютерної техніки. Умовно відізоляюмося від порівняльно-аналітичного, функціонального, структурного, соціологічних та статистичних методів і картографування, без яких важко уявити сучасне народознавство. Залишилось на позиціях одного з найдавніших наукових методів етнографічних досліджень – історико-географічного. Саме на таких позиціях стояли і фундатори цього методу у різних наукових царинах (І.Шмідт, Е.Крон, Ф.Ратцель та В.Песслер), і – значною мірою – їхні